

УДК 347.941

**ЖУШМАН М.**, кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільної юстиції та адвокатури, Національний юридичний університет України ім. Я. Мудрого  
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1235-6189>

## ЦИФРОВИЙ СЛІД ЯК ДЖЕРЕЛО ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНИЙ ВИМІРИ

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4\(55\).346388](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.4(55).346388)

**Анотація.** Статтю присвячено використанню електронних доказів у цивільному судочинстві України в умовах цифровізації правосуддя. Обґрунтовується, що цивільний стандарт доказування (“баланс вірогідностей”) не зводиться до відсоткових оцінок і має реалізовуватись через перевірюваність цифрових матеріалів: збереження первинних метаданих, фіксацію хеш-значень і часових міток, застосування належного електронного підпису та документування ланцюга збереження. На основі доктринального аналізу, порівняльного права (ЄС, Англія та Уельс, Сінгапур) і огляду практики Верховного Суду показано поступову кристалізацію мінімальних критеріїв допустимості електронних доказів (ідентифікація авторів/адресатів, встановленість змісту, можливість перевірки цілісності) та потребу в уніфікації підходів.

Запропоновано кроки щодо реформування процесуального законодавства: закріплення “технічного мінімуму” для електронних доказів (метадані, хеші, мітки часу, підпис/печатка); впровадження стандартизованих інструкцій на кшталт PD 57AD; гармонізація з eIDAS-2; трансформація ЄСІТС із “транспортної” у “верифікаційну” платформу з автоматизованими перевірками та аудитом. Таке поєднання процесуальних і технічних вимог здатно підвищити якість судових рішень, зокрема їх передбачуваність і справедливість, зменшуючи спори щодо автентичності й походження цифрових матеріалів.

**Ключові слова:** електронні докази, стандарт доказування, баланс вірогідностей, eIDAS-2, ланцюг збереження, e-filing, ЄСІТС, метадані, хеш-значення, електронний підпис, e-bundles.

**Summary.** The article examines the use of electronic evidence in Ukrainian civil proceedings amid the digitalization of justice. It argues that the civil standard of proof—the “balance of probabilities”—is not reducible to percentage thresholds and must be implemented through the verifiability of digital materials: preserving original metadata, recording hash values and timestamps, applying an appropriate electronic signature, and documenting the chain of custody. Drawing on doctrinal analysis, comparative law (the EU, England and Wales, Singapore), and a review of Supreme Court practice, the study shows a gradual crystallization of minimum admissibility criteria for electronic evidence (identification of authors/recipients, ascertainment of content, and the possibility of verifying integrity) and underscores the need to unify approaches.

The paper proposes steps to reform procedural legislation: enshrining a “technical minimum” for electronic evidence (metadata, hashes, timestamps, signature/seal); adopting standardized guidance akin to PD 57AD; harmonizing with eIDAS-2; and transforming ESITS from a “transport” layer into a “verification” platform with automated checks and audit trails. This coupling of procedural and technical requirements can improve the quality of judicial decisions—especially their predictability and fairness—by reducing disputes over the authenticity and provenance of digital materials.

**Keywords:** electronic evidence, standard of proof, balance of probabilities, eIDAS-2, chain of custody, e-filing, ESITS, metadata, hashing, electronic signature, e-bundles.

**Актуальність теми.** Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується інтенсивними процесами цифровізації та інтеграції до європейського правового простору. Ці процеси безпосередньо впливають на систему правосуддя, яка змушена адаптуватися до нових викликів. В умовах збройної агресії російської федерації проти України та обмеженого доступу до судів у традиційному форматі особливої актуальності набуває впровадження електронних сервісів та використання електронних доказів у цивільному процесі.

Електронні документи, цифрові комунікації, аудіо- та відеозаписи, інтернет-ресурси й інші форми цифрового сліду стають невід'ємною частиною процесу доказування в цивільному судочинстві. Проте їх належність, допустимість та достовірність у національній судовій практиці досі оцінюються судами неоднозначно. Відсутність уніфікованих технічних стандартів та єдиних процесуальних підходів створює ризики правової невизначеності для сторін процесу.

Крім того, європейські стандарти у сфері електронної ідентифікації та довірчих послуг (зокрема оновлений Регламент eIDAS-2) встановлюють орієнтири для гармонізації українського законодавства. Це відкриває можливості для імплементації кращих міжнародних практик – від британської моделі HMCTS до сингапурської e-Litigation. Саме тому аналіз особливостей правового регулювання електронних доказів в Україні та порівняння його зі світовими підходами становить важливе як теоретичне, так і практичне значення для наукової та правозастосовної діяльності.

**Аналіз наукових публікацій.** Проблематика електронних доказів в цивільному судочинстві вже знайшла своє відображення у працях як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників. У національній доктрині питання допустимості та належності електронних доказів розглядалися в працях Ю.Ю. Рябченка, К.Пількова, І.О. Бута, І. Томарова, А.С. Степаненка, А.В. Стояна, Х.Р. Слюсарчук, Л.О. Самілик, Т. В. Огнев'юк, Н. Сакари, та інших учених, які досліджували як загальні проблеми доказування, так і специфіку електронних доказів. Деякі автори, акцентували увагу на особливостях процесуальної форми та необхідності розробки єдиних стандартів дослідження цифрових матеріалів, що підтверджує актуальність інтеграції результатів цих наукових пошуків у сучасну судову практику.

У наукових публікаціях підкреслюється, що електронні докази — електронні документи, цифрові повідомлення, записи з мережевих ресурсів, метадані — мають значний потенціал для забезпечення повноти доказової бази, але водночас викликають низку труднощів у питаннях їх автентичності та допустимості. Звертається увага на те, що судова практика в Україні не виробила єдиних підходів: у ряді випадків суди визнають скріншоти чи роздруківки з електронної пошти або месенджерів належними доказами, а в інших — відмовляють у їх прийнятті через відсутність технічних гарантій достовірності.

Дослідники зазначають, що для подолання цих проблем необхідне нормативне закріплення технічних критеріїв, які дозволяли б перевіряти цифрові матеріали на предмет їх цілісності та автентичності, а також розробка процесуальних механізмів збереження і передачі електронних доказів до суду. Особливий акцент робиться на значенні метаданих, хеш-значень та ланцюга збереження, що повинні забезпечувати надійність доказової інформації.

У зарубіжній доктрині аналогічні проблеми досліджувалися, зокрема, Дж. МакБейном, М. Швейцером, В. Баллом, К. Енгелем та іншими авторами, які аналізували стандарти доказування, співвідношення ймовірності та переконаності, а також питання процесуальної верифікації електронних доказів. Досвід європейських

країн у світлі регламенту eIDAS та його оновленої редакції (eIDAS-2), а також напрацювання британської системи HMCTS і сінгапурської e-Litigation демонструють необхідність гармонізації українського законодавства із сучасними міжнародними стандартами.

**Метою статті** є дослідження теоретичних і практичних аспектів використання електронних доказів та цифрового сліду у цивільному судочинстві України з урахуванням сучасних європейських і світових стандартів. У роботі ставиться завдання проаналізувати доктринальні підходи, національне законодавство й судову практику, окреслити ключові проблеми допустимості та достовірності електронних доказів, а також виробити пропозиції щодо їх гармонізації з вимогами eIDAS-2 та кращими практиками зарубіжних юрисдикцій.

**Виклад основного матеріалу.** В умовах поступової диджиталізації судочинства, цивільне судочинство України опинилося на перетині двох підходів до пізнання факту: континентальної, яка базується на внутрішньому переконанні суду та англо-американського стандарту доказування, який встановлює мінімальний поріг достатності для можливості зробити обґрунтований висновок. Повноцінне розуміння цього перехрестя потребує не лише технічної інфраструктури електронного судочинства, а й точного методологічного налаштування правил доказування в цифровому середовищі. Порівняльно-правовий підхід дозволяє стверджувати: цивільний стандарт переваги доказів історично виконує роль мінімального порогу віри суду у правдоподібність факту, відмежовуючись від кримінального “поза розумним сумнівом” та окремого підвищеного цивільного “ясні та переконливі докази” [11, с. 436–437]. Саме цей поріг — не формула, а інструмент, який має бути сумісним із цифровою формою доказів (метадані, логи, криптопідписи) і при цьому зберігати матеріальну справедливість.

Сучасні емпіричні дослідження доводять, що в реальній правозастосовчій практиці поріг судівського розсуду часто опускається до значення “трохи більше 50%”, а не до формального “значно більше”; дослідження М. Schweizer демонструє збіг практичного судівського тесту з мінімальною перевагою (≈51%), водночас фіксуючи вагомість контексту справи та ціну помилки [12, с. 230–231]. Робота С. McCauliff, в якій наведені узагальнені дані з опитування суддів США, показала схильність суддів інтерпретувати різні стандарти у процентних категоріях, які, однак, не є універсальними й залежать від предмета спору та типу ризиків [13, с. 1328]. Ці висновки важливі для України, адже перенос у правову площину цифрових доказів спокушає звести оцінку до арифметичних показників ймовірностей, тоді як сутність цивільного стандарту — у раціональному зниженні сумнівів до порога, прийнятного для конкретної категорії спорів, а не у процентному вираженні [11, с. 440–442].

Українські дослідники вже окреслили вектори адаптації. А. В. Стоян наголошує на доцільності триступеневої градації стандартів - баланс вірогідностей; ясні та переконливі; поза розумним сумнівом і відзначив, що зміна назви ст. 79 Господарського процесуального кодексу України на “Вірогідність доказів” легітимувала зважування конкуруючих версій сторін у господарському процесі [14, с. 26–28]. Це спостереження резонує з практикою Верховного Суду, яка системно наголошує на співставленні версій та перевірці цілісності цифрових артефактів перед їх правовою кваліфікацією як електронних доказів (див. напр., підхід КГС ВС щодо оригіналу/електронної копії та різниці між “електронним документом” і “електронним доказом”) [7].

Л. О. Самілик і Т. В. Огнев’юк зазначають, що в цивільному судочинстві України фактично співіснують дві ключових категорії — внутрішнє переконання і категорія достатності, до яких дедалі частіше приєднується імпортована ідея “балансу

вірогідностей” як прагматичний тест для закриття сумнівів у цифрових спорах [15, с. 82]. Ю. Ю. Рябченко вказує на потребу уніфікації термінології та запровадженні нормативних орієнтирів для цивільного процесу саме через зростання складності цифрових доказів, де “сірі” дані (метадані листування, технічні журнали систем) стають ключовими, а не похідними доказами [16, с. 136–137]. Цей доктринальний запит узгоджується із застереженням С. Engel: коли стандарт доказування механічно зводять до відсотків, суд викривлює оцінку двох ключових ризиків — прийняти недостовірне за істину та відхилити достовірне, — що особливо небезпечно у цифрових спорах, де легкість копіювання й редагування даних підвищує ризик підробок. [11, с. 441–442].

Практика Верховного Суду останніх років показує поступову імплементацію цих ідей у діджитал-контекст. Велика Палата ВС підтвердила, що електронне листування у месенджерах може бути доказом за умови ідентифікації авторів і встановленості контенту; при цьому питання належності та допустимості вирішуються *ad hoc* з урахуванням усієї сукупності обставин (справа № 916/3027/21) [6]. У господарській юрисдикції системно підкреслюється, що електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій КЕП; водночас допускається паперова копія як репрезентація цифрового змісту з правом суду витребувати оригінал цифрового доказу [7]. У поєднанні з підходом до вірогідності це створює практичний шаблон: сторона, яка подає скріншоти, повинна підтвердити їх технічними маркерами автентичності (хеш-суми, заголовки e-mail, час-стемпи, системні логи), аби суд міг знизити сумнів до порогу цивільного стандарту; інша сторона — конкретизовано атакувати ланцюг автентичності, а не лише заперечувати в загальному вигляді.

Порівняльний аналіз показує, як упорядкувати роботу з електронними доказами на рівні чітких правил. У Великій Британії Practice Direction 57AD зобов’язує сторони **ще до подання позову** визначити, які електронні джерела даних у них є (у тому числі месенджери), як і де вони шукатимуть потрібні файли, у якому форматі їх надаватимуть і які кроки зроблять для збереження цілісності. Усе це оформлюється в документ **Disclosure Review Document**, що забезпечує розумне й пропорційне розкриття інформації: обсяг пошуку відповідає важливості спору та витратам, зменшується ризик втрати чи маніпуляції даними, а оцінка електронних доказів стає передбачуванішою у цифрових спорах. [3]. Досвід реформи HMCTS (проекти **Online Civil Money Claims** та **Damages Claims**) показує: повністю цифрові сервіси помітно зменшують часові й фінансові витрати та розширюють доступ до правосуддя. Водночас їх ефективність тримається на двох опорах — адресній цифровій підтримці для вразливих користувачів і чітких процесуальних інструкціях щодо роботи з електронними доказами. Вважаємо, що саме цей досвід варто покласти в основу масштабування ЄCITC [5]. Сінгапурські **Practice Directions** роблять обов’язковими *подачу документів в електронному форматі* та електронні збірники доказів, уніфікуючи формат і полегшуючи дослідження судом цифрових матеріалів; у підсумку процесуальна форма, так би мовити, підтягує і змістовний стандарт, бо якість подання прямо впливає на зниження сумнівів суду [4]. Регламент (ЄС) 2024/1183 (**eIDAS-2**) створює правову рамку для Європейського цифрового гаманця особи (EUDI Wallet) та розширює систему кваліфікованих довірчих послуг. Для українського законодавця це готові інтеграційні точки: взаємне визнання КЕП/КЕП-еквівалентів, рівні вимоги до ідентифікації сторін, стандарти кваліфікованих електронних відміток часу та печаток — усе це безпосередньо підсилює належність та допустимість електронних доказів і спрощує доказування їх цілісності та походження [2]. Вже зараз експертні огляди фіксують імплементацію технічних актів до 2027 року,

що дозволяє синхронізувати вимоги національного процесуального закону з європейськими технічними профілями ідентифікації та підпису.

На рівні методики оцінки цифрових доказів українська наука робить змістовні кроки. А. В. Стоян акцентує, що практика апеляційного перегляду вимагає від судів чітко визначати обраний стандарт у мотивувальній частині — інакше обсяг доказів підміняє собою поріг достатності, що у цифрових спорах особливо небезпечно через великі масиви даних [14, с. 30–31]. Л. О. Самілик і Т. В. Огнев'юк, узагальнюючи національну практику, вказують на тенденцію частішого звернення судів до стандартів у мотивувальній частині рішення та одночасно — на відсутність єдиного підходу до кваліфікації електронних артефактів як доказів [15, с. 83]. Ю. Ю. Рябченко наполягає на закріпленні єдиного понятійного апарату щодо стандарту саме в ЦПК, аби вірогідність доказів працювала не як гасло, а як процесуальна інструкція для суда в цифрових спорах [16, с. 138].

Нарешті, українська судова практика щодо месенджерів і e-mail демонструє якісне зростання підходів: суди визнають такі повідомлення електронними доказами та оцінюють їх у сукупності з іншими; вказують, що відповідь із адреси/акаунта, зазначеного особою, створює презумпцію автентичності, яку належить спростувати адресату; акцентують різницю між “електронним документом” (регульованим Законом України “Про електронні документи та електронний документообіг”) і ширшим поняттям “електронний доказ”. В результаті формується належна обачність для сторін: (1) забезпечити збереження цифрового оригіналу з технічними атрибутами; (2) подавати структуровані електронні пакети із зрозумілою навігацією; (3) чітко пояснювати суду ланцюг отримання і зберігання доказу, щоб знизити сумнів до порогу балансу вірогідностей.

Порівняння з британською та сінгапурською моделями, підсилене європейськими eIDAS-вимогами, підказує наступну імплементаційну логіку для України: по-перше, законодавче закріплення у ЦПК мінімальних цифрових стандартів оформлення/подання доказів; по-друге, вимога мотивувати обраний стандарт у кожній категорії цифрових спорів; по-третє, міжсекторальна синхронізація із законами про довірчі послуги та електронні комунікації для забезпечення відтворюваності цифрових атрибутів у суді. Таке поєднання процесуального порогу і технічної форми робить цифровий доказ сумісним із цивільним стандартом, який, за своєю природою, не рахує відсотки, а прибирає сумнів до прийнятного рівня — особливо там, де дані “народжуються” і “живуть” у цифровому середовищі [12, с. 230–231; 11, с. 436–437].

**Висновки.** В українському цивільному судочинстві електронні докази вже стали повсякденною реальністю, однак відсутність уніфікованих процесуальних і технічних стандартів досі породжує коливання в судовій практиці. “Баланс вірогідностей” як цивільний стандарт доказування працює не як арифметичний відсоток, а як раціональне зниження сумнівів до прийнятного рівня; у цифрових спорах це можливо лише тоді, коли сам доказ подано у формі, що дозволяє перевірити його походження і незмінність. Позиції Верховного Суду — зокрема щодо можливості використання листування з месенджерів за умови ідентифікації авторів та встановленості змісту, а також допустимості паперових копій за наявності зв'язку з цифровим оригіналом — уже формують фундаментальні підходи, але потребують деталізації на рівні єдиних правил подання і верифікації.

Логічним продовженням цих тенденцій є закріплення технічного мінімуму для електронних доказів: збережені первинні метадані, хеш-значення і часові мітки, належний рівень електронного підпису для електронних документів, а також прозорий

ланцюг збереження від отримання до дослідження в суді. Гармонізація з європейським правом через eIDAS-2 задає ясні точки інтеграції — взаємне визнання електронних підписів і печаток, сумісні формати перевірки, презумпції автентичності — що прямо спрощує оцінку цифрових матеріалів. Порівняльні моделі Великої Британії (PD 57AD) і Сінгапуру (Practice Directions) показують, як процесуальні інструкції можуть впливати на технічний життєвий цикл електронно збереженої інформації: від ідентифікації джерел та погодження параметрів пошуку — до формату подання, протоколів валідації та пропорційності.

Звідси випливає узгоджена програма дій. По-перше, процесуальні норми мають прямо вимагати від сторін подання перевірних цифрових файлів, а від судів — мотивованого вибору стандарту доказування із поясненням, як технічні атрибути конкретно знизили сумнів до порогу “балансу вірогідностей”. По-друге, ЄСІТС має еволюціонувати з “транспортної системи” у “верифікаційну платформу”, що забезпечує автоматичну перевірку підписів, сертифікатів і хешів, ведення аудиторських журналів та підтримку **структурованих електронних томів матеріалів справи (e-bundles)** — інтерактивних PDF/пакетів з індексом, закладками та наскрізною нумерацією сторінок. По-третє, практична дисципліна сторін у цифрових спорах повинна змінитися: подання оригіналу цифрового доказу, опис ланцюга збереження та надання технічних підтверджень стають необхідною умовою переконливості, тоді як опонування має бути спрямоване на конкретні ланки автентичності, а не загальні заперечення.

У підсумку, поєднання матеріального стандарту “балансу вірогідностей” із чітко визначеними технічними вимогами й гармонізованими процедурами робить оцінку електронних доказів передбачуваною та справедливою. Це зміщує фокус судового розгляду з сумнівів у справжності файлу на сутність спірних правовідносин.

### Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 01.10.2025).
2. Regulation (EU) 2024/1183 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 amending Regulation (EU) No 910/2014 as regards establishing the European Digital Identity. *Official Journal of the European Union*. 20.05.2024. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2024/1183/oj/eng> (дата звернення: 04.10.2025).
3. Civil Procedure Rules. Practice Direction 57AD: Disclosure in the Business and Property Courts (England and Wales). Judiciary of England and Wales. URL: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part-57a-business-and-property-courts/practice-direction-57ad-disclosure-in-the-business-and-property-courts> (дата звернення: 04.10.2025).
4. Supreme Court of Singapore. *Supreme Court Practice Directions 2021* (Part 3: Electronic Filing & Service). Singapore: Supreme Court, 2021 (зі змін.). URL: [https://www.judiciary.gov.sg/docs/default-source/new-roc/supreme-court-practice-directions-2021\(final-as-published\).pdf](https://www.judiciary.gov.sg/docs/default-source/new-roc/supreme-court-practice-directions-2021(final-as-published).pdf) (дата звернення: 04.10.2025).
5. HM Courts & Tribunals Service (HMCTS). Civil Reform Programme — Fact sheets (Online Civil Money Claims; Damages Claims). London: HMCTS, 2023-2025. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/hmcts-reform-civil-fact-sheets> (дата звернення: 04.10.2025).
6. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 21 червня 2023 р. судова справа № 916/3027/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112088045> (дата звернення: 04.10.2025).

7. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 23 вересня 2021 р. судова справа № 910/17662/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99818578> (дата звернення: 04.10.2025).
8. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 3 серпня 2022 р. судова справа № 910/5408/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106078971> (дата звернення: 01.10.2025).
9. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 29 січня 2021 р. судова справа № 922/51/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94517830> (дата звернення: 04.10.2025).
10. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 13 липня 2020 р. судова справа № 753/10840/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90385050> (дата звернення: 04.10.2025).
11. Engel C. Preponderance of the Evidence versus Intime Conviction: A Behavioral Perspective on a Conflict Between American and Continental European Law . *Vermont Law Review*. 2009. Vol. 33. С. 435–467.
12. Schweizer M. The Civil Standard of Proof—What Is It, Actually? *The International Journal of Evidence & Proof*. 2016. Vol. 20, № 3. С. 217–234.
13. McCauliff C. M. A. Burdens of Proof: Degrees of Belief, Quanta of Evidence, or Constitutional Guarantees?. *Vanderbilt Law Review*. 1982. Vol. 35. С. 1293–1335.
14. Стоян А. В. Триступенева градація стандартів доказування в адміністративному процесі. *Форум права*. 2021. 66(1). С. 25–36.
15. Самілик Л. О., Огнев'юк Т. В. Стандарти доказування у цивільному судочинстві. *Нове українське право*. 2022. № 2. С. 80–86.
16. Рябченко Ю. Ю. Стандарт доказування в цивільному процесуальному праві: постановка проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 136–139.

~~~~~ \* \* \* ~~~~~